

Оксана Мітрофанова
кандидат політичних наук, старший науковий співробітник,
Державна установа
«Інститут всесвітньої історії НАН України»

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА США: ПЕРИПЕТІЇ ВІДНОСИН З НАЙДАВНІШИМ СТРАТЕГІЧНИМ ПАРТНЕРОМ – ФРАНЦІЄЮ

***Анотація.** Перипетії відносин двох потужних ядерних країн світу: наддержави США та європейської потуги – Франції, суттєвим чином визначають світову політику. Досліджується партнерство двох держав у контексті ваги кожної на світовій арені, висвітлюються спільні цінності двох країн та реакція на теракти, аналізується антиамериканізм у Франції та франкофобія в США.*

Доведено, що Франція має суттєві важелі своєї політики: ядерну зброю та місце постійного члена Ради безпеки ООН, які забезпечують її від суто патерналістського ставлення з боку США. Наголошено на тому, що в глобальних стратегічних питаннях Франція не діє всупереч США і, таким чином, зберігає свій статус союзника та асиметричного стратегічного партнера США.

Підсумовано, що іноді участь Франції, найдавнішого союзника США, стає їм в нагоді і в спільних операціях, як в Косові 1999 р., і в намаганні врегулювати конфлікти в Європі, в які американці не хочуть втручатися, як у випадку з Україною, коли президент Франції з канцлером ФРН у складі норманського формату намагаються сприяти врегулюванню ситуації на Сході України, тоді як Будапештський меморандум не задіяно.

***Ключові слова:** антиамериканізм, держава, НАТО, США, стратегічне партнерство, Франція.*

Перипетії відносин двох потужних ядерних країн світу: наддержави США та європейської потуги Франції суттєвим чином визначають світову політику. Безперечно, важко порівнювати потенціал США з потенціалом будь-якої країни світу, проте Франція подбала про те, щоб до її голосу уважно дослухалося світове співтовариство. Генерал де Голль фактично всупереч інтересам союзників і виключно на користь національних інтересів Франції сприяв розвитку виробництва ядерної зброї, що згодом призвело до отримання Францією статусу третьої ядерної потуги світу.

Стратегічне бачення майбутнього Франції де Голлем зміцнило становище цієї держави після другої світової війни, навіть незважаючи на втрату Францією статусу імперії. Перипетії відносин єдиної наддержави світу зі своїм найдавнішим союзником і надалі впливають на загальний клімат міжнародних відносин. А статус третьої ядерної потуги світу робить Францію цікавим та гідним партнером, здатним не піддаватися на маніпуляції та провадити свою особливу політику на світовій арені. Втім, антиамериканські настрої у Франції є доволі міцними, так само як і невдоволення американців неналежною, з їхньої точки зору, підтримкою Парижем офіційного курсу Вашингтона. Попри це, і навіть конкуренцію у сфері економіки та технологій США та Франція і надалі залишаються стратегічними партнерами, хоча й дещо асиметричними та ситуативними.

Мета статті – дослідити феномен французько-американських відносин, які суттєвим чином впливають на перебіг подій у світі, особливо у безпековій царині

та вирішенні міжнародних конфліктів. Виходячи з того, що стратегічне партнерство США з Францією є найтривалішим у світлі французької допомоги США в їхній війні за незалежність, проте дещо асиметричним та ситуативним, та враховуючи, що офіційний Париж змушений розробляти свої міжнародні концепції з огляду на їхню достатню атракційність для європейських партнерів та збереження союзницьких відносин з Вашингтоном, постає актуальність вивчення сутності стратегічного партнерства США та Франції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження відносин США та Франції провадилися як вітчизняними, так і закордонними науковцями. Дане питання аналізувалося і відомими американськими дослідниками З. Бжезінським, Г. Кіссінджером й американським професором Е. Сулейманом, французьким науковцем Ж. Андреані. Серед вітчизняних науковців виокремимо дослідження відносин США з Францією О. Лозовицького.

Як джерела використано висловлювання президента Б. Обама, державного секретаря Д. Керрі, аналіз стратегічного партнерства США з Францією міністра оборони Франції А. Жюппе.

У трактуванні французької «особливої» позиції нефранцузькими суспільствознавцями спостерігається певна тенденційність або однобокість, зведення такого багатомірного явища як стратегічний курс Франції, до одноманітного тлумачення.

Зрозуміло, серед американських політологів вирізняється Зб. Бжезінський, котрий пояснює французький європоцентризм лаконічно і недвозначно: «Французькі державні діячі, які іноді є нездатними приховати свою гіперзаздрість до глобального становища Америки, вбачають в Європі відродження колишньої величі Франції» [8, р. 20].

У його відомому дослідженні «Велика шахівниця» належну увагу приділено Франції, можливості котрої він вважає обмеженими. Ця країна може вгамовувати заколоти в африканських країнах-сателітах, проте нездатна ні гарантувати безпеку в Європі, ні перекидати значні збройні сили на території, що знаходяться далеко за межами Європи. Як висновок, Франція є тільки регіональною державою середнього класу, ні більш, ні менш [9, s. 65].

Проте, дефініція відомого політолога щодо зараховування Сполучених Штатів до категорії «наддержави», а Франції – до «середніх» логічно обумовлює припущення, начебто у світі не залишилося держав з категорії «великих» (а отже, постає проблема категорій з теорії міжнародних відносин). Тобто, маємо лише «наддержаву», «середні» та «малі» держави, внаслідок чого категорію «великих» просто нема до кого застосувати. За схемою З. Бжезінського, жодна європейська держава не має таких амбіцій як Франція, за винятком Німеччини. Але Німеччина не володіє достатньою сучасною військовою потугою, аби претендувати на роль «великої» держави. Далі, розвиваючи логічну конструкцію, виходить, що військовий потенціал Росії є значним, проте жахливий стан економіки стає на заваді реалізації великодержавних амбіцій. Японія має протилежну проблему: економіка успішна, а достатньої військової потуги немає. Китай, за прогнозуванням З. Бжезінського, навіть у 2020 р. не досягне статусу «світової» держави.

У цьому сенсі, на наш погляд, класифікація колишнього французького міністра закордонних справ Ю. Ведріна, за якою існує одна «наддержавка» – США та сім «великих» держав, видається більш вірогідною.

Показово, що Франція займає особливе місце на світовому стратегічному просторі. З одного боку, дійсно, Франція намагається компенсувати недостатність власної потуги за рахунок усієї сили Євросоюзу, аби поширювати свій вплив на світові події. З іншого боку, незрозуміло, чи адекватним чином оцінюється потуга власне Франції? Хоча Франція втратила статус імперії, проте її присутність не обмежується лише європейським простором. Чи не є недооціненою активність Франції в інших регіонах, крім європейського?

У даний час майже 11 000 французьких солдатів діють поза кордонами Франції, у тому числі 3 750 працюють на постійних військових базах і 7000 беруть участь в бойових діях. Зокрема, вони діють в 13 різних зонах, починаючи від Африки до Близького Сходу. Серед французьких військових за кордоном 6 150 військових дислоковано на п'яти базах заморських територій, отже цей чинник сприяє розгортанню французьких військ поза межами Франції [11].

Франція тримає значні військові контингенти в Африці, у Джибуті та на Антилських островах. Є підрозділи у Новій Каледонії, Полінезії, Чаді, Габоні, Сенегалі. Не варто забувати й про французькі підводні човни, з ядерною зброєю між іншим, та військові кораблі, які знаходяться у світових океанах.

Президент Франції Ніколя Саркозі під час візиту в Об'єднані Арабські Емірати 26 травня 2009 р. відкрив першу французьку військову базу в Перській затоці. Показово, що база в Абу-Дабі стала першою базою, відкритою Францією за останні 50 років на чужій території, і першою французькою базою, розташованою в традиційній зоні англосаксонського впливу. Загальновійськова база «Camp de la raïx» («Табір миру») складається з військово-морської бази в порту Абу-Дабі, авіабази з розміщенням на ній не менше трьох літаків «Міраж» або «Рафаль» і тренувальної бази в пустелі [12].

Таким чином, Франція володіє суттєвим військовим потенціалом, щоби відігравати важливу роль у світових подіях.

США цілком правомірно можуть вважати Францію своїм найдавнішим союзником. Стратегічне партнерство Франції зі США розпочалося 6 лютого 1778 р. із підписанням американо-французької угоди про дружбу і торгівлю. Таким чином, Франція надала воєнну та економічну допомогу США під час найтяжчих часів здобуття власної незалежності останніми. Якими б особливими не були відносини США з Великою Британією, Франція завжди матиме змогу апелювати до спогадів започаткування союзу зі США від самого становлення американської державності та наголошувати на тому, що якими не були б перипетії перебігу даного партнерства, обидві країни ніколи не були в стані антагонізму. Лише конкуренція дещо роз'єднувала США та Францію, приймаючи іноді специфічні форми, наприклад, шпигування за партнером та союзником.

Прикметно, що на терористичні атаки на США 11 вересня 2001 р. Франція відреагувала миттєво. Французький президент – перший союзник, який прибув до Вашингтона і був на зустрічі у Білому домі 18 вересня 2001 р. Франція як вірний союзник виказала солідарність та готовність надати допомогу, проте, враховуючи, що емоції не є кращим радником в міжнародній діяльності, підкреслила необхідність бути обережним при застосуванні терміну «війна», що й дало привід

черговий раз звинуватити Францію в недостатній підтримці свого заокеанського партнера.

Певним викликом французько-американському стратегічному партнерству було небажання Франції приєднатися до втручання коаліції під проводом США в Ірак в 2003 р. Ситуація між двома партнерами стала доволі напруженою із численними взаємними звинуваченнями в пресі.

Г. Кіссінджер розцінив таким чином позицію Франції та Німеччини: «Заява про рішення голосувати в Раді Безпеки ООН проти США сама по собі стала безпрецедентною. Вона була доповнена активною лобістською роботою цих країн, спрямованою проти американської політики. Таким чином, вони проігнорували півстолітню союзницьку традицію. Вони пішли ще далі, створивши у політичних керівників східноєвропейських країн враження, що співробітництво зі США у разі війни з Іраком може ускладнити їхній прийом до ЄС. Із майже веселою упертістю французький та німецький міністри закордонних справ запросили стати на їхній бік свого колегу з Росії, колишнього противника НАТО» [1].

Утім, хоча у 2003 р. спостерігалася хвиля франкофобії в США та антиамериканізму у Франції, варто наголосити, що під час війни НАТО в Косово в 1999 р. Франція була найактивнішим учасником після США. Далі, в 2011 р. в операції в Лівії Франція відіграла провідну роль за умов, коли США прагнули відігравати другорядну роль, поступившись лідерством західноєвропейським державам. США погодились на роль «лідера із задніх рядів» у багатосторонній коаліції НАТО [5].

Стратегічне партнерство США з Францією має декілька складових. Зокрема, міністр оборони Франції А. Жюппе у 2011 р. зазначив, що стратегічне партнерство США та Франції базується на схожому баченні світу та узгодженості цінностей та цілей. Хоча він заявив, що Франція буде використовувати свою термінологію, щоб визначити вирішення проблем, які не мають кордонів, та з якими стикаються як США, так і Європа. Зокрема, тероризм, розповсюдження зброї масового знищення, піратство, організована злочинність, незаконний обіг наркотиків, енергетична безпека і доступ до ключових ресурсів, таких як вода і сировина.

Однією з ключових царин, що становить взаємний інтерес для Сполучених Штатів та Франції, є космос. Жюппе підкреслив важливість декларації, яку підписали він і міністр оборони США Р. Гейтс, щодо гарантування довготермінової безпеки космічної діяльності.

До того ж, Франція і Сполучені Штати розширюють співробітництво у сфері наступальних і оборонних кіберзасобів. Жюппе повідомив, що увага двох країн зосереджена як на оперативних, так і на технологічних вимірах цієї важливої сфери [10].

Утім, на думку американського професора Е. Сулеймана декілька чинників можуть пояснити парадокс та асиметричність французько-американських відносин. З одного боку, Франція, впливовий союзник США в Європі, все ще має вплив на інші континенти особливо через свій статус постійного члена Ради безпеки ООН. З іншого, у новому світі, де панує глобалізація та посилюються країни, які розвиваються, французька потуга відчутно втрачає свою швидкість [13, р. 77-78].

Характерно, що політиці стратегічного партнерства Франції зі США притаманне «подвійне дно». Франція – країна, яка має третій у світі ядерний арсенал, застосовує доктрину стримування і активно прагне розвитку незалежності

європейців в царині безпеки та оборони, але водночас, як один із засновників та членів НАТО, розраховує у разі глобального конфлікту бути надійно захищеною усією потугою НАТО і, безперечно, американськими збройними силами як складовою НАТО.

Цікаву оцінку американської стратегії щодо Франції дає російська дослідниця А. Філатова. Вона підкреслює, що Сполученим Штатам, незважаючи на свою очевидну перевагу, нерідко доводилося підлаштовуватися під французьке «поведінку» або ухилятися від її «удару», створюючи видимість більш рівнозначних партнерських відносин. Це було гідним проявом лідерства по відношенню до слабшого союзника, але також і наслідком роками вибудованої вдалої політики Франції в стилі голлізму [3].

Розглянемо концепцію вітчизняного науковця О. Лозовицького. Він визначає французько-американське партнерство як обмежено стратегічне. Поясненням є те, що з точки зору Франції воно потребує створення нових норм євро-американського діалогу зі збільшенням параметрів свободи дій ЄС і реформуванням існуючих трансатлантичних структур [2].

Згідно дослідження French-American Foundation, яке мало на меті з'ясувати, хто з громадян США та Франції виявляє найбільшу прихильність до іншої країни виявилось, що у Франції це був робітник промисловості, який голосує за Національний фронт, тоді як у США це була жінка з вищою освітою, яка мешкає на Сході США та голосує за демократів. Тобто до антиамериканізму більш схильні еліти, тоді як до франкофобії – звичайні прошарки населення [6, р. 88].

Терористичні атаки в Парижі 13 листопада 2015 р. викликали миттєву міжнародну реакцію. США, маючи спогади про загибель власних громадян від терористів 11 вересня 2001 р., висловили готовність допомогти Франції. Зокрема президент Б. Обама заявив: “Ми готові надати будь-яку допомогу, необхідну уряду і народу Франції для прийняття заходів у відповідь. Франція – наш найдавніший союзник. Французи багато разів вставали з нами плечем до плеча. І ми хочемо дуже ясно заявити, що ми стоїмо заодно з ними в боротьбі проти тероризму і екстремізму. Ми знову стали свідками обурливої спроби тероризувати ні в чому не винних мирних людей. Це атака не тільки на Париж, не тільки на жителів Франції, а й на все людство і на ті універсальні цінності, які ми поділяємо” [4].

У січні 2016 р. державний секретар США Д. Керрі підкреслив, що жодна інша країна не знає краще, ніж Франція, ціну свободи, і що ніяка логіка не може виправдати напад на чоловіків, жінок і невинних дітей. Таким же чином, як США та Франція вирішують найсуттєвіші виклики сьогодення, ці дві країни завжди будуть стояти разом проти тероризму [7].

Таким чином, Франція характеризується як найдавніший союзник США небезпідставно. Ця країна надала допомогу США від самого початку їхнього самоствердження як незалежної держави у боротьбі за незалежність від Великої Британії. Суттєвим чинником розуміння сутності стратегічного партнерства США та Франції є усвідомлення того, що вага держав на світовій арені змінилася, США з колоній перетворилися на наддержаву, тоді як Франція втратила статус імперії; проте Франція і надалі прагне вести діалог з США на рівних. Французькі керівники усвідомлюють значну ресурсну перевагу США і всіляко намагаються збільшити свою потугу, найбільш майстерно це вдалося генералу де Голлю; наступні президенти Франції маневрували у відносинах зі США у відповідності до власних

світоглядних подій. Показовим є той факт, що незалежно чи підтримував французький президент діяльність свого американського колеги чи ні, у власній країні його завжди піддавали критиці або антиамерикансько-, або проамерикансько-налаштовані співвітчизники.

З огляду на значну різницю потенціалів обох держав у ХХ столітті важко визначити їхнє партнерство як суто стратегічне, йдеться швидше про асиметричне ситуативне стратегічне партнерство. Хоча Франція і має суттєві важелі своєї політики: ядерну зброю та місце постійного члена Ради безпеки ООН, які убезпечують її від суто патерналістського ставлення з боку США. Франція має достатньо ресурсів, щоб дозволити собі не підтримувати деякі рішення США на міжнародній арені і навіть конкурувати з ними в певних економічних та технологічних питаннях. Прикметно, що в глобальних стратегічних питаннях Франція не діє всупереч США і, таким чином, зберігає свій статус союзника та асиметричного стратегічного партнера США.

Зі свого боку, США, усвідомлюючи власну ресурсну перевагу, іноді роздратовані або відсутністю підтримки Францією своїх міжнародних заходів, або недостатньою, як на їхній погляд, участю європейців, зокрема в гарантуванні європейської безпеки. Проте, іноді участь найдавнішого союзника США стає їм в нагоді і в спільних операціях, як в Косові 1999 р., і в намаганні врегулювати конфлікти в Європі, в які американці не хочуть втручатися, як у випадку з Україною, коли президент Франції з канцлером ФРН у складі норманського формату намагаються сприяти врегулюванню ситуації на Сході України, тоді як Будапештський меморандум не задіяно. Врешті, сам перебіг подій може нагадати США та Франції про їхню спільну базу та фундамент демократичних цінностей та свобод – терористичні атаки 2001 р. в США та 2015 р. в Парижі раптом нагадали громадянам та політикам обох держав про їхню культурно-цивілізаційну спорідненість.

Література

1. Кіссінжер Г. Врятувати трансатлантичні відносини / Г. Кіссінжер. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/uk/article/den-planeti/vryatuvati-transatlantichni-vidnosini>.
2. Лозовицький О. Франко-американські взаємовідносини як системний подразник розвитку військово-політичної стратегії п'ятої республіки Франції / О. Лозовицький. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.experts.in.ua/baza/analitic/index.php?ELEMENT_ID=30696.
3. Филатова А. Отношения США и Франции в конце XX – начале XXI вв. / А. Филатова. [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dissercat.com/content/otnosheniya-ssha-i-frantsii-v-kontse-xx-nachale-xxi-vv>.
4. «Черный день для Франции и всего мира»: международная реакция на теракты. [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/2435052>.
5. Юрчак В. Франко-американські двосторонні відносини в контексті арабських революцій 2011р. / В. Юрчак. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe?
6. Andréani G. La francophobie / G. Andréani // Questions internationales № 61-62 – mai-aout 2013, p. 83-89.
7. Attentats à Paris: USA et France seront «toujours ensemble» annonce Kerry. [Electronic resource]. – URL: <http://www.lalibre.be/archive/attentats-a-paris-usa-et-france-seront-toujours-ensemble-annonce-kerry-568eecf33570ed3894fa8a04>.
8. Brzezinski Z. Living with a New Europe / Z. Brzezinski // National Interest. – 2000. – № 60. – P. 17-33.
9. Brzeziński Z. Wielka szachownica / Z. Brzezinski. – Warszawa: Politeja, 1999. – 229 s.

10. Juppé A., Paal D. The United States and France: A Strategic Partnership for the Twenty-First Century / A. Juppé, D. Paal. [Electronic resource]. – URL: <http://carnegieendowment.org/2011/02/08/united-states-and-france-strategic-partnership-for-twenty-first-century/1pg4>.

11. Laffargue O. Quelle est la présence de l'armée française dans le monde? / O. Laffargue. [Electronic resource]. – URL: <http://www.bfmtv.com/international/quelle-est-la-presence-de-l-armee-francaise-dans-le-monde-918599.html>.

12. Les forces françaises aux Émirats Arabes Unis. [Electronic resource]. – URL: <http://www.defense.gouv.fr/ema/forces-prepositionnees/emirats-arabes-unis-ocean-indien/dossier/ffeau-alindien>.

13. Suleiman E. Avec les Etats-Unis, apaisement et réalisme / E. Suleiman // Questions internationales. – № 61-62. – Mai-août 2013. – P. 77-82.

Oksana Mitrofanova, Ph.D. in Political Science, Senior Research Fellow, SI «Institute of World History of NAS of Ukraine», Kyiv, Ukraine

THE AMERICAN FOREIGN POLICY: THE PERIPETEIAS OF RELATIONS WITH THE MOST ANCIENT STRATEGIC PARTNER FRANCE. ABSTRACT

Abstract. *The peripeteias of relations of two powerful nuclear countries: the hyperpower USA and the European power France significantly define the world politics. The partnership between two states in the context of their influence on the world arena is studied, the shared values of two countries and their reactions to terrorist attacks is highlighted. Anti-Americanism in France and francophobia in the United States are also analyzed.*

The article proved that taking into account significant differences of power of the USA and France one can define their partnership as an asymmetric, situational strategic partnership. It is highlighted that the nuclear weapon and the status of the permanent member of the UN Security Council protect France from a purely paternalistic attitude of the USA, and France has enough resources to allow itself avoiding supporting some of the USA's decisions in the international arena and even competing with hyperpower in certain economic and technological issues.

The author emphasized that regarding global strategic issues France does not act contrary to the USA and thus it retains its status as an ally and asymmetric strategic partner of the USA. The USA being fully aware of their own resource advantages, sometimes are irritated by the lack of the support by France of their international actions.

It is summarized that sometimes the participation of France, the oldest US ally in joint operations as in Kosovo in 1999 or in crisis regulations as in Ukraine in 2014-2016 is useful for the USA.

Key words: *anti-americanism, state, NATO, USA, strategic partnership, France.*

УДК 94:341.24:355.318.2(4:73-82) «1940/1950»

Viacheslav Masniy,

PhD Student,

Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Ukraine.

DOCTRINAL BACKGROUND AND LEGAL BASIS OF US MILITARY PRESENCE IN EUROPE MID 1940's – EARLY 1950's

Abstract. *The article deals with the formation and development of concepts and doctrines of foreign policy of the United States, documents and agreements that formed the basis of the creation and replacement of contingents of the Armed Forces of the United States in Europe after World War II. The article analyses the basic milestones in the development and approval of these doctrines, especially the key texts and documents of the concept of containment – “Long Telegram” of February 22, 1946, which was sent to the State Department by counselor of the US*